

משפטי ישראל

במאון תורני

יו"ל ע"י מכון להקד"ר דיני ממונות שע"י כולל ובי"ד משפטי ישראל
 בנשיאות כ"ק מרן האדמו"ר מזמוגראד שליט"א - בראשות דתנו הרד"ג ר' זאל שוורץ שליט"א

סיון תשע"א לפ"ק

גליון י"א - שנה ב'

דבר המערכת

דברי המשפט

הגאון הגדול רבי שלום מרדכי הלוי סגל שליט"א

בעמח"ס משכן שלום ודין בבי"ד של הגר"נ קרליץ שליט"א

עובדא הוי באחד שהעסיק בביתו מטפלת לשעות הלילה, וקבעו ביניהם שתעבוד אצלו 12 שעות בכל לילה משעה 7 בערב עד למחרת בשעה 7 בבוקר, וקצצו שכרה בסך מסוים עבור כל לילה, וכך עבדה במשך איזה זמן, ובאותו ערב שהזיזו את השעון לשעון קיץ, באה לעבודתה כרגיל בשעה 7 בערב לפי שעון החורף, ובאמצע הלילה בשעה 2 הזיזו את השעון לשעה 3, וכאשר הגיעה שעה 7 בבוקר לפי שעון הקיץ רצתה ללכת ולקבל שכרה כרגיל, כיון ששעת עבודתה הוא עד 7 בבוקר וכבר הגיע זמן זה, והמעביד טען לעומתה כי עבודתה קבועה ל-12 שעות, כך שביום זה היא צריכה לעבוד עד שעה 8 בבוקר שאז נגמרו 12 שעות משעה 7 בערב, ונשאלה השאלה בבי מדרשא הדין עם מי.

וארשום בע"ה צדדי הענין כפי שעלה במצודתי בעזר ממעל.

א. ש"ע חו"מ סי' ש"ב סעי' ט': המשכיר בית לשנה בסכום יודע ונתעברה השנה, נתעברה לשוכר. השכיר לחדשים, נתעברה למשכיר. הזכיר לו חדשים ושנה, בין שאמר לו דינר לחדש שנים עשר דינר לשנה, בין שאמר לו: שנים עשר דינר לשנה דינר בכל חדש, הרי חדש העיבור של משכיר, שהקרקע בחזקת בעליה. ומקור הדין במתני' וגמ' (ב"מ ק"ב).

ויעוין שם בטור וב"י, דדעת הרשב"א דדין זה הוא דוקא בעמד בתחילת השנה והשכירו לשנה זו, אבל בהשכירו לשנה סתם, וכן בהשכיר סתם ודר כמה שנים, וקבעו מחיר לכל שנה ונתעברה אחת השנים שדר בה, אין לו לשוכר אלא י"ב חודש, דסתמא כוונתם כפי רוב השנים, אך דעת הרמב"ם דבכל גווני נתעברה לשוכר, וכן סתם בשו"ע כדעתו.

ב. ויש ללמוד מזה במי שנשכר לעבודת "משמרת לילה" בבית חולים וכדו', ו"משמרת הלילה" נתארכה בשנה, [והיינו באותה הלילה שמחזירים השעון לשעון חורף], הרי הוא שכור עד סוף המשמרת כפי זמנה הקבוע בכל יום, וכמו שנשכר לשנה ונתעברה השנה, ה"נ כיון שנשכר לזמן מסוים זה של "משמרת לילה" הרי שכירותו נקבעת לפי זמנה של משמרת הלילה באותו עת, וממילא ה"ה כשנתקצרה בשעה, [והיינו באותה הלילה שמחזירים השעון לשעון קיץ], הרי שכירותו נגמרת לפי שעת גמר משמרת הלילה בכל יום.

וכן מי ששכר חדר בבית מלון ליום אחד, וכפי הנהוג זכותו להיות בחדר עד שעה 10 בבוקר למחרתו, פשוט דכשהוזז השעון באותו לילה לשעון קיץ, אין זכותו להישאר אחר 10 לפי שעון הקיץ, כיון שהגדרת יום שכירותו במלון היא עד 10 בבוקר, והגדרת סיום היום נקבע לפי השעון הנהוג אז.

אך אכתי יש לדון בכגון נידון דידן, ששכר פועל וקבע זמנו בין 7 בערב עד 7 בבוקר למחרתו, ונוסף או נגרע שעה באמצע, אם גם בזה אמרינן דאולינן בתר שם שעה 7 בבוקר לפי השעון הנהוג אז, דיל"ל דדוקא בשכר בית לשנה, דשם "שנה" כולל חודש העיבור, וכן שנשכר ל"משמרת לילה" שהוא שם זמן מסוים לשכירותו, וממילא גם אם נשתנה סכום השעות בלילה זה, הרי הכל נכלל בכלל שם מסוים זה, משא"כ כשלא נשכר לזמן שיש לו שם מסוים כי אם משעה מסוימת לשעה מסוימת, יש לברר אם גם בזה הדין כן.

ג. אכן יעוין בשמ"ק שהעתיק תשו' הר"י מיגאש, ומבואר בדבריו דמתחילה היה סבור ג"כ לחלק כחילוקו של הרשב"א הנ"ל דבהשכיר בית לשנה באמצע השנה לא נתעברה לשוכר, אך אח"כ חזר בו והסכים דאף בעמד באמצע השנה והשכירו לשנה

להגיד ולספר לחוות ולהביע את אהבת ד' לעמו ולתורתו ואהבת עמנו לחוקי ולמשפטי א-להיו אין לנו מלים יותר משקפות ומתאימות מאשר הפיוטים הנחמדים הנאמרים בחג מתן תורה על ידי קהלות ישראל לנדרותיהם. בהם שפכו גדולי אומתנו את תשוקתיהם וגעגועיהם להשתעשע במי שכתוב בו: 'ואהיה אצלו אמן וואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת'. ובהם הביע נעים פיוטו ישראל ה"ה רבינו הקלירי בפיוטיו הנמלצים - את ערגת נפשו ותענוגיו במשפטי התורה הקדושה, כאמרו: **אתו מצוות וחוקים... מנופת צוף ומדבש מתוקים זהר לעיניים מבהיקים... יקרים מפנינים ומכל חשוקים... ממתקים דברי א-להים לאומרי אין כמוך באלהים**. לפיכך בעונה זו של השנה כל בית ישראל קבלו עליהם כחובה להתעמק באהבת ד' ואהבת התורה ואהבת החוקים והמשפטים, ואיש נבוב ילבב בברכת אהבה רבה שתחלתה אהבה וסופה אהבה ותוכה רצוף אהבה. על כן בשכר זאת יראנו צור ישועתנו אהבה גלויה לעיני כל בשר, כדבר האמור ע"י נביאו: הנה עבדי ירונו מטוב לב וגו'.

נתעברה לשוכר, וכתב שם בסו"ד בזה"ל: עוד נראה לי שיותר הוא ראוי לומר שמי שזכר שנה שתחלתה שאר החדשים שאין הכוונה בזה חדשים במספר, לפי שיכול האומר לומר שאין הכוונה בו אלא מאותו העת עד עת אחר באותו העת מהשנה הבאה לא מספר חדשים אבל כוונתו בזה מאותו החדש עד כמו אותו חדש עצמו מהשנה הקודמת ונכלל החדש הנוסף, ע"כ.

וכוננת דבריו נראה, דבעומד בתחילת שנה ומשכירו לשנה, סתמא כוונתו לתקופת שנה, והיה מקום לומר דכוונתו לתקופת שנה רגילה, שהיא ברוב השנים י"ב חודש ולא יותר, אלא דמ"מ אמרינן דנתעברה לשוכר, דסו"ס גם חודש העיבור הוא חלק מתקופת שנה זו שהשכירו לו, אך כשעומד באמצע השנה, וכגון שעומד בר"ח חשוון ומשכירו לשנה, בזה אנו אומרים דאין כוונתו כלל לתקופת שנה, אלא כוונתו להגדיר זמן השכירות שייגמר כשיגיע אותו זמן שעומד בו בשנה הבאה, דהיינו עד ר"ח חשוון לשנה הבאה, והרי זה כמי שהשכירו בהדיא עד ר"ח חשוון בשנה הבאה דבזה ודאי נתעברה לשוכר.

ומבואר דפשיטא ליה להר"י מיגש, דבהשכיר בית מר"ח חשוון לר"ח חשוון הבא ונתעברה השנה נתעברה לשוכר, אף שלא השכיר לזמן מסוים של "שנה", דגם בזה אמרינן דכיון דקבע השכירות עד ר"ח חשוון הבא, אף שנאריך הזמן עד שהגיע ר"ח חשוון, הרי כל הזמן שבין ר"ח חשוון זה לר"ח חשוון הבא אחריו הוא בכלל שכירותו.

ולפי"ז ה"ה בהשכיר עצמו כפועל משעה 7 בערב עד שעה 7 בבוקר למחרתו, ו"נתארכה" הלילה ונוסף לה שעה, נתארכה לשוכר, [כמו בהשכיר עצמו מר"ח חשוון עד ר"ח חשוון ונתעברה השנה], ויש לפועל לעשות מלאכתו שעה נוספת באותו שכר הקצוב ביניהם, וממילא ה"ה כש"נתקטנה" הלילה ו"נחסר" לה שעה, נתקטנה לשוכר, ואין לו לפועל לעשות מלאכתו רק בשעה אחת פחות ויקבל אותו שכר הקצוב לכל לילה.

ד. אמנם כל זה דוקא אם השכירות נקבעה רק ע"פ קביעות השעה, דהיינו שלא דיברו כלל על סך השעות, כי אם קבעו השכירות משעה 7 עד שעה 7, אבל אם השכירות נקבעה לפי שעות, דהיינו שקבעו השכירות על 12 שעות בכל לילה, אף שהזכירו גם שהוא משעה 7 עד שעה 7, צ"ב איך לדון בזה.

ולפום ריהטא הרי זה דומה למשכיר ביתו ב"ב זהובים לשנה זהוב לחדש, דמבואר בגמ' דתליא בדין תפוס לשון ראשון או אחרון, וק"ל דהוי ספיקא, וכיון דקרקע בחזקת בעליה עומדת אמרינן דנתעברה למשכיר, וה"נ כששכר הפועל והזכיר קביעת המשך בעמוד ג'.

פסקי המשפט

חובות המשכיר כלפי השוכר בהעמדת הבית

איתא במתני' (ב"מ ק"א): "המשכיר בית לחבירו המשכיר חייב כרלת בנגר ובמנועול ובכל דבר שמעשה אומן אבל כדבר שאינו מעשה אומן השוכר עושהו, וברמב"ם (פ"ו מה' שכירות ה"ג) הוסיף דהמשכיר חייב להעמיד ולהתקן לשוכר "כל דבר שהוא מעשה אומן והם עיקר גדול בישיבת הבתים והחצרות" והיינו שהמשכיר צריך להעמיד דברים שהם עיקר גדול בישיבת הבית, אבל דברים שאינם נחוצים כ"כ אין המשכיר חייב להעמיד בבית", וכן נפסק בשו"ע בס"י ש"ד דכל דבר שהוא מעשה אומן ועיקר גדול לבית צריך המשכיר להתקן בביתו.

ובתב הרמ"א (שם) "ואע"פ שנכנס שם השוכר וראה שלא היו דברים אלו לא אמרין דנתפיים במה שראה אלא על המשכיר לתקן" והיינו דאף אם כשהראה לו הבית, לא היו בבית דברים נחוצים שעל המשכיר לעשות, אין המשכיר יכול לומר דכיון שראה השוכר והסכים לשכירות אינו צריך להעמיד לו דברים אלו, אלא צריך להתקן. וכן המנהג בומננו שכל דבר שהוא עיקר גדול בבית, וא"א להשתמש בבית בלא זה חייב המשכיר להתקינו.

ונפרט כמה פרטי דינים היוצאים מזה הלכה למעשה.

- א. המשכיר צריך להעמיד את הבית בצורה מתוקנת ושתהא ראויה לדור שם, ולכן צריך שיעמיד בביתו כח חשמל מספיק לצרכי הבית, ולהתקין נורות, וכן שיהיה ניקוח ראוי בכדי שהמים יירדו, לעניין הסקה נראה שהמשכיר אינו צריך להעמיד לשוכר הסקה מתוקנת, ומ"מ צריך להעמיד לרשותו תנאים שיוכל להשתמש בהסקה, דהיינו כח חשמל או מערכת גז שיוכלו לחבר אליה הסקה, כמו"כ המשכיר חייב להעמיד לרשות השוכר חיבור לגז (כישול), ואינו יכול לטעון שישתמש בכירה חשמלית, כיון שברוב הבתים משתמשים בכיריים של גז.
 - ב. המשכיר אינו צריך להתקין סורגים לחלונות הבית, ובמקום שדרך רוב העולם לעשות סורגים כגון בקומה נמוכה שיש חשש לגנבים כתבו כמה מפוסקי זמננו דצריך המשכיר להתקין סורגים, אמנם דעת הגר"נ נוסביום דאפי' בכה"ג א"א לחייבו להתקין סורגים.
 - ג. לעניין קו טלפון, דעת כמה מפוסקי זמננו שכיון שהדרך שלרוב בנ"א יש טלפון סולארי, ורבים משתמשים בו במקום קו טלפון ביתי, להכי א"א לחייב את המשכיר להתקין קו טלפון ביתי. אמנם דעת הגר"נ נוסביום דהמשכיר חייב להעמיד קו טלפון כיון שברוב הבתים יש קו טלפון נייד.
- ד. המשכיר אינו חייב להתקין מזגן, ואפי' במקומות חמים כמו בני ברק א"א לחייב את המשכיר בזה, ומ"מ חייב להעמיד כח חשמל מספיק כדי שיוכלו להתקין מזגן. ואם בעת שבא לראות את הבית קודם ששכרו היה מזגן, ואח"כ רואים שהוא לא פעיל, והמשכיר לא הודיע שהמזגן לא פעיל, חייב המשכיר לתקן את המזגן, שע"מ כן שכרו. (כ"כ הראב"ד).
 - ה. על השוכר להתקין את המזוזה דק"ל דמזוזה חובת הדר הוא, ובסיום השכירות אסור לו להוריד את המזוזה, (לפי שהמזיקין באין לבית שאין שם מזוזה) ונחלקו הפוסקים אם יכול לכופ את הבעה"ב שישלם לו את שווי המזוזה, [וכתבו פוסקי זמננו דכיון שמספק אינו יכול לכופ את הבעה"ב שישלם לו, להכי טוב שיתנה בתחילת השכירות שאם ישאיר את המזוזה, ישלם לו הבעה"ב את תמורתה], ומ"מ יכול להוריד מזוזה יקרה ולהתקין מזוזה יותר זולה.
 - ו. כל מה שעל המשכיר לתקן, היינו אפי' באופן שהשוכר נכנס לבית וראה שהבית אינו מתוקן כראוי, כגון שבשעה שבא לראות את הבית לצורך השכירות ראה שבבית יש נזילה של מים וכדו', ולא שוחח על כך עם המשכיר, מ"מ על המשכיר לתקן את הנזילה, כיון שעל דעת כן שכר את הבית, שיוכל להשתמש בבית כראוי.

חובות המשכיר לתקן כאשר התקלקל הבית בתוך זמן השכירות

הרמ"א (בס"י ש"ד) כתב דבמקום שהמשכיר העמיד את הבית בתחילת השכירות כראוי, ונתקלקל תוך כדי השכירות, אם כשהשכיר לו הבית אמר לו בית זה אני משכיר לך אין צריך המשכיר לתקנו, אמר לו בית סתם צריך המשכיר לתקנו, אמנם דעת המחבר בס"י ש"ב סי"ז שגם בבית זו כשנתקלקל דבר נחוץ לבית צריך המשכיר לתקן.

וא"כ כיום שרוב השוכרים באים לראות את הבית קודם ששוכרים וכוננתם וודאי לשכור דווקא בית זה, הרי וודאי שדינם כבית זה ותליא בפלוגתא של המחבר והרמ"א אם צריך המשכיר לתקן את הדברים שהם נחוצים לבית והם מעשה אומן.

אמנם כל זה הוא מעיקר הדין אמנם בומננו כבר נתפשט המנהג שכל מה ששייך לעיקר הבית על המשכיר לתקנו, וכבר כתב בשו"ת חקרי לב (ח"מ ח"ב סי' ס"ה) דאף דרובא דרבוותא ס"ל דבמשכיר בית זה ונתקלקל דבר מהבית א"צ המשכיר לתקנו, מ"מ מנהג העולם שהמשכיר מתקן כל צרכי הבית וכשי' הרא"ש, וכיון שכן נהגו חייב המשכיר לתקן כל צרכי הבית, ובכה"ג אפשר להוציא מן המוחזק כיון שכן הוא המנהג, עת"ד, וכן כתב בשו"ת חבצלת השרון (ח"מ ס"ב) "דהמנהג ידוע לכל התיקונים שבכל ימי משך השכירות הוא על המשכיר", ובערוך השולחן כתב "בכל מקום ומקום לפי מנהגו חייב המשכיר לתקן דברים קבועים, כמו במדינותינו לעשות חלונות בפוליס בימי החורף, ולתקן תנורי בית החורף עם כל השייך להו, והמנהג אצלנו שאם נתקלקלו דברים כאלו במשך ימי השכירות, מתקנם המשכיר אם לא שהיה בפשיעת השוכר או אחד מבני ביתו דאו אין על המשכיר לתקן", וכן הסכימו פוסקי זמננו דכל דבר ששייך לעיקר הבית ולא נתקלקל מחמת השתמשות הבית, על המשכיר לתקנו.

ומכל הדברים הנ"ל נתבאר בזה כמה פרטי הלכות המצויות בומננו, ונבארם אחד לאחד:

- א. היה נזילה בבית בתוך זמן השכירות על המשכיר לתקן את הנזילה, ובמקרה שהיה סתימה בצניורות, באופן רגיל על השוכר לתקנו כיון שברוך כלל נוצרת הסתימה מחמת שימוש בלתי ראוי של השוכר או בני ביתו, אמנם אם ימצאו בסתימה חול או חלודה וכדו' חייב המשכיר לתקנו כיון שדבר זה לא נעשה ע"י השתמשות השוכר.
 - ב. נשבר התריס בבית השוכר, וכן אם נשבר ברז וכדו' נראה שהמשכיר חייב לתקנו כיון שזה דבר נחוץ לבית, ואינו יכול לחייב את השוכר לתקנו לבד כיון שדרך העולם שבמקרה כזה מביאים בעל מלאכה לתקנו.
 - ג. באופן שיש הרבה חרקים בבית, ורוצה השוכר להביא הדברה לבית, כתבו הפוסקים דאם החרקים באים מתוך הבית, על המשכיר לשלם את ההדברה, אך אם החרקים באים מחמת סיבה חיצונית אזי המשכיר פטור מתשלום ההדברה.
 - ד. בכל אלו הדברים שנתקלקלו ועל המשכיר לתקנם, יכול השוכר להביא בעל מלאכה, ולקזז את העלות מדמי השכירות, אך כל זה לאחר שהודיע למשכיר והמשכיר לא הביא בעל מלאכה, ובאופן שכלל לא הודיע למשכיר שצריך לתקן, ומייד הביא בעל מלאכה, באופן שברור הדבר שהיה צריך בעל מלאכה לדבר זה, יכול לקזז את העלות מדמי השכירות, ובאופן שהמשכיר טוען שלא היה צריך בעל מלאכה א"א לקזז מדמי השכירות.
 - ה. במקרה הנ"ל שיוכל להביא בעל מלאכה ולקזז מדמי השכירות, אם תיקן זאת השוכר בעצמו ועתה טוען כי מגיע לו כסף עבור הפעולה כמו כל בעל מלאכה, אם כשתיקן את הדבר חשב לבקש כסף, יכול הוא לקזז את זה
- א. מדמי השכירות כשיעור מה שלוקח בעל מלאכה זול, אמנם אם בשעה שתיקן הדבר לא היה בכוונתו לתבוע את המשכיר על התיקון ורק לאחר מכן תובע את המשכיר בעקבות דו"ד שיש לו עמו, בכה"ג אינו יכול לקזז את העלות מדמי השכירות.
 - ב. היה נזילה בבית והשוכר לא שם את ליבו לכך, ובסוף החודש קיבל חשבון מים גבוה מאוד בעקבות הנזילה, דעת הגר"י בלוי דהשוכר חייב לשלם את כל חשבון המים אפי' שהוא לא השתמש רק בחלקו הקטן, אמנם דעת הגר"נ נסביום דאם חשבון המים עדיין רשום ברשויות ע"ש המשכיר, על המשכיר לשלם את כל החלק שהשוכר התחייב בשל הנזילה, והשוכר ישלם רק על מה שהשתמש, ואם חשבון המים רשום ע"ש השוכר צריך השוכר לשלם הכל, וכל זה אם השוכר לא ידע על הנזילה, אך אם ידע על הנזילה והודיע על כך למשכיר, והמשכיר התרשל ולא הביא בעל מלאכה לתקנו ובשל כך היה חשבון מים גדול, בכה"ג על המשכיר לשלם את כל החשבון שהגיע כתוצאה מהנזילה.
 - ג. במקרה שהיה נזילה או קצר חשמל באופן שהמשכיר חייב לתקנו, וכתוצאה מכך לא היה אפשר להשתמש בחלק ניכר מהבית לזמן ארוך, כגון שהבית הינו של ארבעה חדרים ובשנים מהחדרים לא היה אפשר להשתמש בשל הנזילה, יכול השוכר להפחית את דמי השכירות על אותו תקופה בה לא היה אפשר להשתמש, ולשלם לו כפי המחיר שמשלמים על דירה בת שני חדרים באותו איזור.

אבל בגד"ד שהביטוח הוא דבר נפרד ולא נעשה ע"י מסירת הבית אין בכך משום עושה סחורה בפרת חבירו, וכע"ז כתב בשו"ת תשורת שי דחיוב השואל נעשה ע"י משיכת פרת חבירו, משא"כ בביטוח לא מסר כלל את חפץ של חבירו והתחייבותם היא תמורת תשלום דמי הביטוח.

ובאור שמה בפ"ה משכירות בא בסברא מחודשת שכל דברי ר"י נאמרו רק באופן שמטרת השוכר לא היתה להפיק את הרווחים, כמו בשואל שאין מטרת ההשאלה לקבל את רווחי התשלום, משא"כ בגד"ד שכל מטרת התשלום לביטוח הם כדי להפיק את הפיצויים שישולמו, לא מסתבר שהשוכר ישלם והבעה"ב יקבלם את הרווחים.

ולכאורה יש להקשות על דבריו מדברי הנמוק"י גבי שוכר דירה והשכירה לאחרים באופן שהיה אסור לו להשכירה כגון לריבוי דיירים כתב הנמוק"י שאם יש תוספת בשכר צריך ליתנו לבעלים מטעם דר"י שאין יכול לעשות סחורה בפרתו של אחרים, והובא דבריו ברמ"א ס' שס"ג ס"י הרי שאף שכל מטרת השוכר הראשון בהשכרתו לשני היתה להפיק את הרווח המתוסף מ"מ אמרינן ששייך לבעה"ב ומאי שנא לגבי ביטוח הג"ל.

ונראה דסברת האור שמה אינה אלא כשלא נעשה ע"י מסירת החפץ של הבעה"ב שבאופן זה ס"ל שאין הרווח מחמת הבעה"ב אלא מחמתו, אבל כשהרווח נגרם ע"י מסירת החפץ של הבעה"ב (כמו במשכיר דירה) הרווחים שייכים לבעה"ב, אלא שסובר האו"ש שאין מספיק החילוק שלא מסר החפץ, דמ"מ מחמת החפץ בא הרווח, לכך הוצרך לסברתו שכל מטרת תשלום הביטוח היא כדי לקבל את הפיצויים.

ולכן תבוא לדינא מכל הלין טעמי שהשוכר ששילם את דמי הביטוח נוטל את כל הפיצוי שניתן ע"י החברה ואין צריך לשלם לבעלים לא משום שזומר כיוון שנעשה באונס ולא נחשב כעושה סחורה בפרתו של חבירו מטעמים שנתבאר לעיל ואף שיש מהאחרונים שרצו לדמותו להדיא דמשאיל פרה (ע"י שו"ת שואל ומשיב) מ"מ רוב הפוסקים חילקו בטעמים נכונים.

שאלה: ישיבה שכרה בנין בן שלש קומות לצורך בית מדרש, הדר אוכל, ופנימייה לקראת סוף השנה אירע קצר במערכת החשמל ופריצה שריפה ענקית שהשתוללה בכל קומות הישיבה והנוק מבנה הגיע ללמעלה מחצי מליון שקל.

בעלי הבנין תובעים מהנהלת הישיבה שתכסה את הוצאות השיפוץ, אך ההנהלה טוענת מנגד, כי השריפה נגרמה באונס, ואין מוטל עליהם לשאת בהוצאות. תוך כדי המשא ומתן ביניהם, נתברר כי הישיבה ביטחה את הנכס המכסה את כל ההיוק, ועתה תובעים הבעלים, את דמי הפיצויים המגיעים מהביטוח, ומאידך טוענת הנהלת הישיבה כי הם אלו ששילמו לחברת הביטוח עבור ביטוח המבנה ובלעדי הביטוח היו הבעלים נושאים בהפסד, ועל כן הפיצוי המגיע מהביטוח שייך להם, ואינם מעוניינים לשפץ את המבנה בדמי הביטוח הדין עם מי.

תשובה: הנהלת הישיבה זכאית לקבל את מלוא הפיצוי לקופת הישיבה, ואינם צריכים לשאת בהוצאות הרבות שנגרמו כתוצאה מהשריפה, אף שע"י כן יצא הבעה"ב בהפסד גדול והם יצאו ברווח נקי, וכמו שנבאר הטעם בארוכה.

מקורות: בהשקפה ראשונה היה נראה שנידון זה דומה ממש לדין המפורש במשנה ב"מ ל"ה ב' גבי שוכר פרה והשאיילה לאחר ומתה באונס שאף שהשוכר פטור אין אומרים שיקבל השוכר דמי הפרה מהשואל החייב באונסין אלא הבעלים מקבלים דמי הפרה שמשלם השואל, וכלשון המשנה השוכר פרה מחבירו והשאיילה לאחר ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשוכר א"ר יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו אלא תחזור פרה לבעלים ע"כ, וכן נפסק בשו"ע ס' ש"ז, וא"כ כמו שישם אף שהרווח נגרם ע"י השאלת השוכר מ"מ אומרים שהבעלים יקבלו הרווח כיוון שנגרם מחמת בהמתם, ה"ה בגד"ד.

והנה נחלקו הראשונים בגדר יסוד דין אין הלה עושה סחורה וכו' דעת התוס' דהבעלים אומר לשוכר דל אנת ודל שבועתך, והיינו דכל הטעם שהשוכר פטור היא ע"י שבועתו למשכיר שלא היה בפשיעה, ומכיון שמשלמו מלהשבע נשאר החיוב ויכול לתבוע מהשואל חיובו.

אך מאידך דעת הרא"ש שנעשה כשלוחו של הבעלים ונמצא כשואל של הבעלים, ולפי"ז בנידון דידן לדעת התוס' ודאי לא שייך לומר

הך דינא דאיך הלה עושה סחורה וכו' כיון שהתחייבות הביטוח אינה מדין שמירה שיכולים הבעלים לומר סלק שבועתך הפוסק מחיוב השמירה ואגבה אני מהשומר החייב על שמירתו, אך לדעת הרא"ש ושאר הראשונים וכן פסק הש"ך בס' ש"ז ג' יש מקום לדון שגם כאן יחשב כשליח הבעלים לזכותו בביטוח.

ומצינו מחלוקת גבי נידון הג"ל, שהסמ"ע כתב שכל היסוד של דברי ר' יוסי נאמר רק משום שהשואל שלא ברשות אבל כשנטל רשות מהבעלים הרווח שייך לשוכר, אמנם הש"ך חולק וסובר שגם אם היה לו רשות להשאיל מקבלים הבעלים את דמי הפרה, ולפי"ז בגד"ד שלא עשו דבר כנגד דעת הבעלים יהיה תלוי במחלוקת הג"ל.

ובשו"ת מהרי"א ח"ב ס' ע"ז כתב בעיקר דברי ר"י שאין עושה סחורה בפרתו של חבירו, שאין הדברים אמורים א"כ הוא ע"י כך שנתן חפץ חבירו לאחר

המשך מעמוד א'

שהשכר נקבע לפי שעות עבודה, וממילא שוב נמצא דקביעות השכירות הוא ע"פ סכום השעות שקבעו ביניהם, וקביעות הזמן הוא רק בכדי לקבוע מתי יעבוד שעות אלן].

ונמצא לפי"ז דכל שהזכירו סכום השעות ונשכר לעבוד 12 שעה, אף שהזכירו גם הזמן בין 7 בערב לשעה 7 בבוקר, מ"מ עיקר השכירות הוא דוקא לסכום של 12 שעות, ולכן באותה לילה שהזכירו לשעון קיץ ועבד עד שעה 7 לפי שעון הקיץ, אין מגיע לו כל שכרו, כיון שלא עבד רק 11 שעות.

אכן אכתי מסתברא דמצד שני א"א לחייב את הפועל לעבוד עוד שעה עד שעה 8 לפי שעון קיץ, [אף אם הוא דבר האבד]. כיון שלא נשכר לעבוד רק עד שעה 7, וכמו שא"א לחייבו לעבוד בלילה אחרת משעה 8 בערב עד שעה 8 בבוקר, הרי גם בלילה זו א"א לחייבו לעבוד אחרי השעה 7, אלא דמ"מ א"א לחייב את המעביד לשלם לו רק לפי חשבון 11 שעה מתוך 12.

וביותר נראה, דאף אם יצאה העובד להמשיך עד שעה 8, יוכל המעביד לסרב, שהרי לא נשכר לו לשעה זו, כיון שהשכירות לא היתה רק עד שעה 7.

תשואות חן לרה"ג הדיין שליט"א על שמסר לנו את המאמר עבור הגליון.

אחרון, ומשום דיש לנו לומר דעיקר השכירות נקבעה ל"ב חודש, ומה שהזכירו הזמן עד ר"ח חשון הוא רק בכדי לקבוע התקופה בה יש להשוכר אותם ל"ב חודש, דלולא שהזכירו הזמן היה אפשר לתת לו הבית בזמן אחר ל"ב חודש, ולכן הזכירו הזמן המסוים, אבל לעולם עיקר השכירות הוא ל"ב חודש. [ואין לומר להיפך דעיקר השכירות הוא לפי הזמן מר"ח חשון עד ר"ח חשון ולא הזכיר ה"ב חודש כי אם להזכיר מנין החדשים, דאין בזה שום הגיון, דמה לו להזכיר סכום החדשים, אם לא משום דזהו עיקר קביעות השכירות, ובפרט דכן הוא באמת דרך העולם לקבוע שיעור השכירות לפי סכום החדשים, דממילא מסתבר לומר דגם כאן קבעו השכירות לפי סכום החדשים, והזכרת הזמן הוא רק לקבוע תקופת זמן השכירות].

ו. ומעתה ה"ה בנדון דידן כששכר פועל לעבוד אצלו 12 שעות וקבע הזמן משעה 7 בערב עד שעה 7 בבוקר, דאין כאן סתירה כלל, דבאמת עיקר קביעות השכירות הוא על 12 שעה, אלא דמ"מ היה צריך להזכיר גם הזמנים בכדי לקבוע מתי יעבוד אותם 12 שעות, שאילו לא היה מזכיר הזמנים היה יכול לעבוד מתי שירצה, והוכרחו לקבוע ביניהם הזמן המסוים לאותם 12 שעות, ולעולם השכירות קבועה על 12 שעות. [ואין לומר להיפך דעיקר קביעות הוא על שכירות משעה 7 עד שעה 7, אלא שרצה להזכיר סך השעות שיש בין זמנים אלו, דמה לו להזכיר דבר זה אם לא בכדי לקבוע סכום השעות שעל פיהם נקבע השכר, וכפי הרגיל

השכירות ב' אופנים, דהיינו קביעת 12 שעה וקביעת זמן בין שעה 7 לשעה 7, הוי ספיקא מה עיקר קביעות, ומספיקא א"א לחייב את הפועל לעבוד רק עד שעה 7, וכשעבד עד שעה 7 נוטל כל שכרו, וכמבואר בקצוה"ח (שם סק"ה) לענין שכר מלמד לשנה באופן הג"ל ונתעברה השנה דא"א לחייבו ללמוד חודש העיבור, ע"ש.

ה. אמנם יעוין בערה"ש (שם סכ"ט) שכתב, דמי שהשכיר בית ב"ב זהוב לשנה זהוב לחודש, ואח"כ פירש לו שישלם לו זהוב בכל סוף חודש, אין כאן ספק כלל, ומשום דאין הלשונות סותרות זו את זו כיון דאפשר לקיים שניהם, דאמרינן דבאמת עיקר השכירות נקבעה ל"ב זהוב לשנה, והוא דפירש זהוב לחודש הוא מפני שרצה לחייבו לשלם בסוף כל חודש, וכמו שפירש לו להדיא שישלם לו זהוב בסוף כל חודש, ולא י"ב זהובים בסוף השנה כדן שכירות המשתלמת לבסוף, אבל לא עקר ולא סתר בזה מה שקבע השכירות ל"ב זהוב לשנה, וממילא בנתעברה השנה נתעברה לשוכר, ע"ש.

ועפ"ז נראה דכ"ש במי שהשכיר בית ל"ב חודש ב"ב זהובים, ופירש גם שהשכירות היא מר"ח חשון עד ר"ח חשון הבא, ונתעברה השנה, דאמרינן דנתעברה למשכיר בודאי ואין בזה ספק תפוס לשון ראשון או

בינת המשפט

ציוה לשמש שלו להכניס אחת מהן ושאל אותה: האם מכירה את את בגדיך? כן רבנו, השיבה ללא היסוס התבוני היטב אמר לה רבי אליהו חיים אולי את טועה. החלה היא לפרק את החבילה ואמרה: זה שלי גם זה שלי, אבל זה לא שלי...

ציוה רבי אליהו חיים לחזור ולסדר את הבגדים ולהכניס את השניה. כשנכנסה פנה אליה ואמר: הביטי וראי את האם באמת אלו הם בגדיך? החלה אף היא לפרק את החבילה ועל הכל אמרה: זה שלי, וגם זה שלי כולם שלי... נזף בה רבי אליהו חיים: רמאית! אלו הבגדים של שכנתך והדין עמה.

פעם אחת באו לבית דינו של הגאון רבי אליהו חיים מייזיל רבה של לודז' שהיה מפורסם בחכמתו ובתבונתו שתי נשים שהיו שכנות ודרו בבית אחד. שתיהן באו בתביעה: שתיהן כבסו בגדים יום אחד, ותלו אותם על החבל שבחצר לייבוש והנה נגנבו בגדיה של אחת מהן. האחת אמרה: בגדיה של שכנתה נגנבו, ושלה נשארו תלויים בחצר, ואילו השניה טענה להיפך. הן החלו להתקוטט ביניהן, אבל רבי אליהו חיים השקיטן וציווה עליהן להביא לפניו את הבגדים שנשארו. כשהביאו לו את הבגדים, ציוה לשתי הנשים ללכת ולחזור בעוד שעה. כשיצאו מלפניו פנה רבי אליהו חיים לזוגתו הרבנית ובקש ממנה להוסיף משלה על הבגדים. אחרי כשעה כשחזרו הנשים לבית הדין,

תגובות והערות

ודחייתו הראשונה, דמהתשב"ץ מוכח דגם בקרקעות יש דין קדימה, הנה ידוע מחלוקת הראשונים במיעוט קרקעות מאונאה דעת הרמב"ן והחינוך דגם קרקעות בכלל הלאו ולא נתמעט אלא מפרטי דיני אונאה, אך התוס' (כן הוכיחו מדבריהם המש"מ והרע"א ועוד) ורש"י והמהרש"ל והסמ"ע (סי' רכ"ז ס"ק נ"א) סוברים דנתמעטו קרקעות לגמרי מהפרשה ואפי' מלאו, ולפי"ז י"ל דהתשב"ץ ס"ל כשיטת הרמב"ן ודעימיה, אך לדעת התוס' ודעימיה קמה וגם ניצבה הראיה מהראשונים הנ"ל, דכל שנתמעט מהפרשה לענין אונאה נתמעט גם לענין דין קדימה, ונמצא כי דעת התוס' הנ"ל שאין דין קדימה בקרקעות הוא לשיטתם דקרקע נתמעט לגמרי מפרשת אונאה.

ולפי"ז בניד"ד לענין פועל, אף לדעת הרמב"ם דאינו בדין אונאה מטעם שדינו כעבדים, מ"מ גם לדבריו אינו בדין קדימה מאותו הטעם לשיטת התוס' הנ"ל, שכמו שנתמעט עבדים מאונאה ה"ה דנתמעט מדין קדימה.

ונראה עוד ד"ל כן אף לשיטת הרמב"ן והחינוך דקרקעות בכלל הפרשה, מ"מ **מבואר באבן ישראל להגרי"י פישר** (ב"מ נ"ז ב') דדבריהם הם רק לענין קרקעות, אבל לענין עבדים ושטרות גם הם מודים שנתמעטו לגמרי מכלל הפרשה ע"ש. נמצא דגם לשיטת הרמב"ן אפשר לומר דפועל אינו בכלל הפרשה לענין קדימה גם לדעת הרמב"ם.

וכיון שריהטת פסק הרמב"ם במתנו"ע מבואר דקדימת פועל ישראל לגוי הוא רק משום צדקה ודאי יש לפרש דעתו דהוא משום שנתמעט מהפרשה גם לענין קדימה וכנ"ל. (ומה שפילפלו לדחות ראייה זו אינו רואה מקום לדבריהם דדחיה א' דע"כ יש לו דין ישראל תמוה, דהא בא לקנותו כשעדיין הוא גוי כמבואר ברשב"א ב"מ ס'. ומה שדחו עוד דכנגד עבד שיש לאדון עדיפות בו, הוא רק מדין צדקה ג"כ אינו נראה דמלשון הרמב"ם לא משמע כן שהרי כתב "מוטב שיהו ממנו בני אברהם יצחק ויעקב ולא יהו בהם בני חם" משמע דדבריו אמורים אפי' כששניהם שוים לשכירות). ועתה מצאתי סמך נוסף מהרמב"ם שבפועל אין דין קדימה שכתב בפ"ב ממתנו"ע הי"י "אין שוכרים פועלים גויים לקצור מפני שאין בקיאים בלקט ופאה" ע"כ. והוא מירושלמי ותוספתא ומסתימת הדברים משמע דלולי חשש זה יכול לשוכרו וא"צ להקדים ישראל.

לסיכום הדברים: לדעת הרמב"ן דפועל אינו בכלל מכו אפי' אם הוא בכלל מכו מ"מ נתמעט מדין קדימה ולדעת הרמב"ן והחינוך דקרקע בכלל פרשת אונאה, י"ל דמ"מ פועל אינו בכלל הפרשה לענין אונאה וקדימה ומשמעות הרמב"ם דאין בו דין קדימה, וממילא אין לנו **לחדש דין קדימה בפועל כנגד הראשונים בלא ראייה**.

ועיזרני הש"ת שזנחה לכיין לאמיתה של תורה ולא יצא ממשול מתח"י

וכ"ש בקבלן ובכלל הקרא הוא, וממילא גם לענין מצוה זו היא כן. ועל הקושיא דא"כ למה הוצרך הרמב"ם לדין צדקה דייקא, י"ל דהתם מיירי לענין להעדיף עני על עבד כנעני, ועבד כנעני אפשר דדינו כישיראל לענין זה, ולהכי קמ"ל דיעדיף זרע אברהם ממנו. אבל לגבי עכו"ם אפי' אם אינם עניים יש להקדים לישראל.

ועכ"פ היוצא לדינא א. עיקר דינא להקדים ישראל לעכו"ם בקניה ומכירה לא ברירא דכו"ס ס"ל דהרמב"ם והרי"ף והשו"ע השמיטוהו, אבל הרמ"א והתשב"ץ נקטוהו לדינא. **ב.** ומ"מ אין כופין על כך ואינו אלא מצוה (חקרי לב) ג. **כתבו התשב"ץ והחקרי לב דהך דינא שייך גם בקרקעות ד.** לענין פועל וקבלן, לכאורה תליא בפלוגתת הרמב"ם ושאר"פ אם שכירות פועל בכלל מכו הוא ולהרמב"ם וכ"פ השו"ע הוי בכלל מכו ודינו כקרקעות הנ"ל ולשאר ראשונים אינו בכלל ממכר ולדבריהם אפשר דאין לנו מצוה להקדימו, ואפשר דאם אין לו שום רווח מהפועל העכו"ם לכ"ע מסתברא להקדים לישראל, וכמו דמקשה הגמ' בב"מ לענין הקדמת הלואה דפשיטא דיקדים לישראל, אך כשמוויח אצל עכו"ם שפיר י"ל דלא איתרבי בקרא אלא לגבי ממכר כמו"ש הרמ"א שם.

ויה"ר שזנחה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא אברכי כולל חו"מ "תולדות אהרן"

* * *

תגובת הרה"ג מנחם מנדל הניג שליט"א

ראיתי מה שפלפלו בחכמה, וישר כח על כך, אך לדין נראה דאינו כן ואכתוב בקיצור נמרץ.

דעת הרמב"ן והרשב"א, דפועל אינו בכלל "ממכר" לענין אונאה, ולדבריהם פשוט דפועל אינו בכלל הפרשה ד"וכי תמכרו ממכר" גם לדין קדימה, ורק לדעת הרמב"ם דפועל בכלל ממכר אלא נתמעט מאונאה כדן עבדים יש לדון, וכדלהלן. והנה הוכחנו כבר, דכל מה שנתמעט בפרשה לענין אונאה, נתמעט גם לענין קדימה כמבואר בתוס' ב"מ ק"ח ב' ובי"ק ק"ד א' והרא"ש והגמ"ק" שם דאין איסור למכור לנכרי במקום ישראל אלא כשיכול לבוא היזק לשכנים ע"י הגוי.

ואפריון נמטייה לכם שהראתם שהחקרי לב כבר עמד בקושיא זו ועיינתי שם ומצאתי שכתב להוכיח כדבריו שאין דין קדימה בקרקעות מכיון שנתמעט מהפרשה, אך החקרי לב עצמו דחה ראייה זו מבל' טעמים, א' דבתשב"ץ כתב דיש דין קדימה גם בקרקעות. ב' דלר"י דד"ת מעות קונות ולא משיכה ו"מיד" דקרא הוא כסף הניתן מיד ליד, אפשר דקרא איירי גם בקרקע ע"ש.

והנה דחייתו ה' תמוה ביותר, שכל מעיין בב"מ מ"ז ב' יראה להדיא דלכו"ע ואפילו לר"י ממעטין קרקעות מאונאה מדכתיב "מיד" דהוא דבר הניתן מיד ליד, וצ"ע ג.

בענין להקדים פועל ישראל לפועל עכו"ם

לכבוד עורכי הגליון הנכבד לעניני חו"מ "משפטי ישראל" הע"י

בהמשך למשא ומתן בגליונות הקודמים בענין להקדים פועל ישראל לפועל עכו"ם הוכיח הרה"ג הנכבד רבי מנחם מנדל הניג שליט"א שלא נאמרה מצוה זו בפועל. א. מדפירשו הרמב"ם פ' ממתנו"ע ה"ז והביאו בש"ך יו"ד רנ"א ס"ו והיו עניים בני ביתך שיהיו בני ביתו של אדם עניים ויתומים במקום העבדים מוטב לו להשתמש באלו ויהנו בני אברהם יצחק ויעקב מנכס ולא יהנו בהם זרע חם וכו', ולמה לא למדוהו מהאי דרשה דתו"כ דקנה מיד עמיתך ע"כ דאין דין הפועלים שוה לקניית ומכירת חפצים שרק בזה ילפי' מקנה ביד עמיתך. ב. הוסיף הרה"ג בדבר חכמה דהא דרשת חז"ל היא בקרא ד"וכי תמכרו" והאי קרא לגבי הנאה כתבי, וכמו שנתמעט עבדים שטרות וקרקעות מאונאה ה"נ למצוה זו נתמעט, וא"כ ה"ה שגם פועל שלהרמב"ם דינו כעבד לענין אונאה נתמעט מהאי קרא. ג. עוד הוסיף ראי' עצומה לחידושו הנ"ל דבקרקעות ליכא מצוה להקדים ישראל, מהא דמבואר בסימן קע"ה ס"מ דאסור למכור לעכו"ם קרקע ליד שכנו ישראל משום דמביע ליה ארי שזיקנו ומבואר שם דאיירי דווקא כשיכול למכרה לישראל בדמים שנתן לו העכו"ם, ומדלא אסרו שם מצד עצם דין קדימת ישראל לנכרי ורק כדי שלא יזיקנו מוכח דבקרקעות ליכא האי דרשא ד"וכי תמכרו ממכר לעמיתך" וע"כ דה"ט דכמו שנתמעטו קרקעות מדין אונאה שבפרשה ה"נ מכלל מצוה זו נתמעט. וכת"ד של הרה"ג הנ"ל.

והנה לגבי חידושו האחרון אי' בשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' קנ"א היפך דבריו דאפי' קרקעות בכלל דרשה זו, ומה שהקשה דהא קרא איתמעטי בה קרקעות. הלא ידוע דברי הרמב"ן בחומש (פר' בהר) שוואי עיקר קרא איירי אף בקרקעות ואף באונאת קרקעות עובר בלאו דלא תונן, ורק לענין החזרת המעות וביטול מקח נתמעטו הקרקעות, [וע"ע בהגהות ועק"א סר"ז ס"ט מש"כ בהן] ולפי"ז גם פועל אף שנתמעט מדין אונאה דלהרמב"ם דינו כעבד מ"מ בכלל מכו הוא.

אולם עדיין קושייתו מס' קע"ה במקומה עומדת ומצאנו בשו"ת חקרי לב (חו"מ סי' קל"ט) שעמד כבר בקושיא זו ע"ש שדן בארוכה דאפשר דהפוסקים לא נקטו כלל את דרשת התו"כ להלכה, והרי הרמב"ם והרי"ף השמיטו הלכה זו, ומסיים דלהלכה ליבו מפסק לדחות את התו"כ ורש"י בחומש, והתשב"ץ והרמ"א שפסקוהו יש ליישב דדרשה זו אינה אלא מצוה אבל לא לעכב, ולהכי נפסק דרק אם יש היזק לשכינו יכול לעכב.

ועתה נחזור לעיקר דבריו של הרה"ג הנ"ל לגבי פועל, הנה להרמב"ם וכן נפסק בשו"ע, כל פועל בכלל ממכר הוא

הגליון יו"ד ע"י מכון לחקר דיני ממונות שע"י כולל ובי"ד משפטי ישראל ע"ה"ק ירושלים תובב"א

* * *

לתגובות והערות, מכתבים אל המערכת, ניתן לפנות בפקס: 02.651.5217

או בדוא"ל shimon902@gmail.com

לבירורים נא לפנות 05276.37691